

Чорний Р.Л.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Національної академії Служби безпеки України
ORCID ID: 0000-0001-7052-5177

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/136-150>

УДК 343.3

ВИНА У СКЛАДАХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ЗАКРІПЛЕННЯ У ЗАКОНІ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню форм та видів вини у складах злочинів проти основ національної безпеки України. Наявність низки невирішених на теоретичному та правовому рівні питань з цієї проблеми актуалізує необхідність її наукового опрацювання й формулювання пропозицій з удосконалення положень закону про кримінальну відповідальність.

Метою статті є дослідження проблемних питань форм і видів вини у злочинах проти основ національної безпеки України, способів їх закріплення у статтях розділу I Особливої частини КК України та вироблення обґрунтованих пропозицій їх вирішення на підставі положень доктрини кримінального права.

У статті наводяться наявні підходи доктринального тлумачення вченими положень щодо вини, її форм і видів, через призму яких здійснено дослідження цієї ознаки у складах злочинів, передбачених ст. ст. 109–114–1 КК України. Доводиться, що найбільш обґрунтованою є психологічна концепція вини, яка сприяє вставленню форм і виду вини у злочинах проти основ національної безпеки з формальним складом, з'ясуванню форм вини у складах злочинів, передбачених статтями розділу I Особливої частини КК України, в яких законодавець прямо її не називає, що є однією з передумов правильної кваліфікації вчиненого особою діяння. Доводиться, що в основу висновку про умисну форму вини покладено: 1) безпосередню вказівку на неї у нормі закону (ч. 1 ст. 110 та ч. 1 ст. 111 КК України); 2) зазначення спеціальної мети або мотивів злочинної поведінки (ч. 1 ст. 109, примітка 1, ч. 1 і ч. 2 ст. 110–2, ст. 113, ч. 1 ст. 114 та ст. 112 КК України); 3) поєднання в одній нормі вказаних ознак (ч. 1 ст. 110 КК України); 4) тлумачення термінів, застосованих у диспозиціях деяких статей та/або через опис у законі ознак складу злочину (ч. 1 ст. 110, у ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 111, ст. 112, ст. 113, ч. 1 ст. 114 та ч. 1 ст. 114–1 КК України); 5) тлумачення термінів, застосованих в інших статтях Особливої (шпиунство у складі державної зради) або статтях Загальної частини КК України (змова про вчинення дій, передбачених у ч. 1 ст. 109 КК України (ст. 26 КК України), замах на вбивство державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України) (ч. 1 ст. 15 КК України)); 6) спрямованість суспільно небезпечного діяння. Вказані особливості конструювання усіх зазначених норм свідчать про прямий умисел особи, яка вчи-

нила відповідний злочин. На цій підставі обґрунтовано, що відсутність конкретизації умислу в ч. 1 ст. 111 та ч. 1 ст. 110 КК України не сприяє чіткості положень КК у вказаній частині, а про прямий умисел у складі цих злочинів свідчать: 1) спеціальна мета (ч. 1 ст. 110 КК); 2) терміни, застосовані у диспозиціях зазначених статей («порушення порядку ..., встановленого Конституцією України» (ч. 1 ст. 110), «передача відомостей..., перехід на бік ворога, надання... допомоги в проведенні підривної діяльності проти України») (ч. 1 ст. 111); 3) спрямованість суспільно небезпечного діяння. З метою усунення неоднозначного тлумачення положень ч. 1 ст. 110 та ч. 1 ст. 111 КК пропонується внесення до них відповідних змін.

Форми і вид вини у складах злочинів з матеріальним складом (ч. 3 ст. 110, ч. 3 і 4 ст. 110–2, ч. 2 ст. 114–1 КК України) не знайшли чіткого відображення у відповідних нормах закону. Обґрунтовується, що ставлення суб'єкта до суспільно небезпечних наслідків (загибелі людей (ч. 3 ст. 110, ч. 2 ст. 114–1), інших тяжких наслідків (ч. 3 ст. 110, ч. 4 ст. 110–2, ч. 2 ст. 114–1) заподіяння значної майнової шкоди (ч. 3 ст. 110–2) може бути як умисним, так і необережним.

Ключові слова: склад злочину, суб'єктивна сторона складу злочину, вина, форма вини, вид умислу, необережність.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 2 ст. 2 КК України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, поки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Вина є єдиною обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу будь-якого злочину та умовою кримінальної відповідальності. Результати проведеного аналізу положень розділу I Особливої частини КК України, а також наявність дискусійних позицій у частині форм і виду вини у складах злочинів проти основ національної безпеки України засвідчили низку проблемних питань, вирішення яких потребує теоретичного осмислення і формулювання пропозицій з удосконалення закону про кримінальну відповідальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблеми звільнення від покарання та його відбування досліджували О. Ф. Бантишев, В. К. Гришук, І. В. Діордіца, С. В. Дьяков, О. Ю. Звонарьов, В. С. Картавцев, В. А. Ліпкан, В. К. Мат-

війчук, Л. В. Мошняга, Д. О. Олейніков, М. А. Рубашенко, В. М. Рябчук, О. С. Сотула, В. Я. Тацій, О. А. Чуваков та інші автори. Проте значна кількість позицій щодо вини зазначених складів злочинів залишаються дискусійними, а в окремих статтях КК України не у повну міру враховано положення доктрини кримінального права в частині розуміння форм вини і її видів, що потребує комплексного дослідження.

Метою статті є дослідження проблемних питань форм і видів вини у злочинах проти основ національної безпеки України, способів їх закріплення у статтях розділу I Особливої частини КК України та вироблення обґрунтованих пропозицій їх вирішення на підставі положень доктрини кримінального права.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Ученими запропоновано значну кількість концепцій вини¹. Пануючою в доктрині є психологічна концепція². Відповідно до останньої вина як обов'язкова ознака складу злочину нерозривно пов'язана з ознаками, які характеризують його об'єкт, пред-

¹ Б Никифоров, Ф Решетников, *Современное американское уголовное право* (Москва, Наука 1990) 44–50.; А Пионтковский, *Учение о преступлении по советскому уголовному праву. Курс советского уголовного права. Общая часть* (Москва, Ин-тут гос. и пр. Акад. наук СССР 1961) 316–28.; С Складаров, *Вина и мотивы преступного поведения* (СПб. Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс» 2004) 7.; Г Назаренко, *Русское уголовное право. Общая часть: курс лекций* (Москва, Ось-89, 2000) 89.

² В Гришук, *Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл.* (Київ, Видавничий дім «Ін Юре» 2006) 275.; В Лунеев, *Субъективное вменение* (Москва, Спарк 2000) 12.; П Матишевський, *Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. для студ. юрид. вузів*

мет та об'єктивну сторону. Тобто не існує абстрактної вини, відірваної від конкретного злочину, що становить її предметний зміст (матеріальне наповнення)¹. Саме таке розуміння вини сприяє вирішенню щонайменше трьох важливих взаємопов'язаних теоретичних і практичних завдань, які стосуються, по-перше, вставлення форм і виду вини у злочинах проти основ національної безпеки з формальним складом, у яких суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою їх об'єктивної сторони, по-друге, – з'ясування форми вини у складах (основних і кваліфікованих) злочинів, передбачених статтями розділу I Особливої частини КК України, в яких законодавець прямо її не називає, а встановлення останньої здійснюється на підставі тлумачення інших ознак складу злочину, закріплених у диспозиції певної норми, по-третє, правильної кваліфікації вчиненого особою діяння за конкретною статтею (частиною статті) КК України, у тому числі за незакінчений злочин.

Пануючим у науці кримінального права визначення форми вини є її розуміння як певного поєднання інтелектуальних і вольових ознак, які свідчать про ставлення суб'єкта до вчинюваного ним суспільно небезпечного діяння та його наслідків².

Розрізняють дві форми вини: умисел та необережність. Відповідно до ч. 1 ст. 24 КК України умисел поділяється на прямий і непрямий. Відповідно до законодавчого визначення поняття прямого і непрямих умиселів у науці кримінального права виділяють його інтелектуальні й вольові ознаки. До перших відносять: а) усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру своєї дії

або бездіяльності; б) передбачення суспільно небезпечних наслідків такої дії або бездіяльності. У свою чергу, вольова ознака прямого умислу полягає в бажанні суб'єкта настання суспільно небезпечних наслідків. Натомість непрямий умисел передбачає відсутність у винного бажання настання суспільно небезпечних наслідків притому, що особа свідомо припускає їх настання³.

Відповідно до ч. 1 ст. 25 КК України необережність поділяється на злочинну самовпевненість та злочинну недбалість. Зміст злочинної самовпевненості виявляється в інтелектуальних моментах: 1) особа передбачає не конкретну реальну, а абстрактну можливість настання якихось суспільно небезпечних наслідків свого діяння в цій конкретній ситуації; 2) особа усвідомлює наявність у цій конкретній ситуації факторів, які, на її думку, здатні перешкодити настанню суспільно небезпечних наслідків її діяння (власні фізичні здібності, досвід, навички дії інших осіб, сил природи, властивості механізмів, машин тощо); 3) особа впевнена, що в цій конкретній ситуації будь-які суспільно небезпечні наслідки її діяння не настануть, але ця впевненість виявилася помилковою, необгрунтованою, легковажною; та вольових моментах: 1) відсутність в особі бажання настання будь-яких суспільно небезпечних наслідків свого діяння; 2) відсутність в особі свідомого припущення настання будь-яких суспільно небезпечних наслідків свого діяння в умовах протидії їх настанню конкретних факторів, на які вона розраховує ознаках. Суб'єкт легковажно розраховує на те, що будь-які суспільно небез-

і фак. (Київ, А.С.К. 2001) 136.; А Рагог, *Суб'єктивна сторона и квалификация преступлений* (Москва, ОО «Профобразование» 2001) 10.

¹ Ю Баулін та інші, В Сташис та В Тацій (ред), *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник* (4-те вид, Харків, Право 2010) 154.

² Р Вереша, *Проблеми вини в теорії кримінального права: навчальний посібник* (Київ, Атіка 2005) 426.; Ю Баулін та інші, В Сташис та В Тацій (ред), *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник* (4-те вид, Харків, Право 2010) 154.

³ В Грищук, *Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл.* (Київ, Видавничий дім «Ін Юре» 2006) 280–1.

печні наслідки в цій конкретній ситуації не настануть.¹

Зміст злочинної недбалості знаходить вияв в інтелектуальних ознаках: 1) особа не усвідомлює суспільної небезпеки вчинюваного нею діяння; 2) особа не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків такого діяння; 3) особа повинна була й могла передбачити можливість настання суспільно небезпечних наслідків суспільно небезпечного діяння та вольових: а) наявність в особи вольового рішення про вибір форми суспільно значимої поведінки; б) відсутність вольових актів поведінки особи, спрямованих на попередження суспільно небезпечних наслідків.²

Вказівка у КК на форму вини здійснюється шляхом: 1) безпосередньої вказівки у статтях Особливої частини КК; 2) зазначення мети та мотивів злочинної поведінки; 3) законодавчого визначення сукупності однорідних злочинів; 4) використання в диспозиції статей Особливої частини КК термінів, які вказують на вчинення цього злочину з певною формою вини; 5) поєднання в одній нормі зазначених вище ознак.³

У деяких статтях розділу I Особливої частини КК України (ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 111 КК України) закон безпосередньо визначає умисел як форму вини, що відповідно виключає іншу форму вини.

В інших статтях про умисний характер злочину свідчить зазначення в диспозиції чи примітці до статті спеціальної мети (ч. 1 ст. 109, примітка 1, ч. 1 і ч. 2 ст. 110–2, ст. 113, ч. 1 ст. 114 КК України) або мотивів (ст. 112 КК України) злочинної поведінки. Разом із тим, у ч. 1 ст. 110 КК України має місце поєднання в одній нормі вказаних ознак, що свідчать про умисний характер вказаного злочину (умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на по-

рушення порядку, встановленого Конституцією України). З цього приводу слід зазначити, що вказівка в ч. 1 ст. 110 КК України на умисний характер зазначених у ній дій є зайвою, оскільки, з одного боку, безпосередньо про умисну форму вини посягання на територіальну цілісність і недоторканність України додатково свідчить спеціальна мета, з другого – відсутність конкретизації умислу цього складу злочину не виключає різного тлумачення працівниками правоохоронних органів і суду його виду в цьому злочині. Отже, є підстави стверджувати про доцільність виключення з ч. 1 ст. 110 КК України вказівки на умисний характер передбачених у ній дій.

Зазначений підхід варто також застосувати в інших нормах Особливої частини закону про кримінальну відповідальність (наприклад, у ч. 1 ст. 111 КК України), адже якість його статей забезпечується закріпленням у них найбільш суттєвих ознак, які чітко й однозначно характеризують особливості конкретно-го складу злочину.

В окремих складах форма вини може встановлюватися через тлумачення термінів, застосованих у диспозиціях деяких статей та/або через опис у законі ознак складу злочину. Так, у ч. 1 ст. 110 йдеться про порушення порядку зміни меж території або державного кордону України, встановленого Конституцією України. У свою чергу, у ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 111, ст. 112, ст. 113, ч. 1 ст. 114 та ч. 1 ст. 114–1 КК України також має місце застосування термінів, що вказують на умисний характер передбачених у них злочинів. Останній висновок впливає із змісту термінів, застосованих для описування в них ознак об'єктивної сторони, що містяться у: 1) цих статтях (публічні заклики, а також розповсюдження матеріалів із відповід-

¹ В Гришук, *Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл.* (Київ, Видавничий дім «Ін Юре» 2006) 287.

² В Гришук, *Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл.* (Київ, Видавничий дім «Ін Юре» 2006) 289.

³ С Складаров, *Вина и мотивы преступного поведения* (СПб. Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс» 2004) 182–3.

ними закликами; діяння, умисно вчинене суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України; «вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на...», а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на...»); 2) інших статтях Особливої частини КК України (шпигунство у складі державної зради, що відповідно до ч. 1 ст. 114 КК України об'єктивується в передачі відомостей, які становлять державну таємницю); 3) статтях Загальної частини КК України (змова про вчинення дій, передбачених у ч. 1 ст. 109 КК України (ст. 26 КК України), замах на вбивство державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України) (ч. 1 ст. 15 КК України), що також дає підстави стверджувати про умисну форму вини.

Вирішення питання щодо форми вини у складі державної зради у формі шпигунства та шпигунства у першій формі потребує комплексного і більш глибокого дослідження з огляду на недосконалість окремих положень ч. 1 ст. 111 КК України. Так, спрямованість суспільно небезпечного діяння у складі державної зради в усіх формах його прояву позначається за допомогою узагальнювального терміна «на шкоду... України». Разом із тим терміни, застосовані для формулювання форм прояву суспільно небезпечного діяння у складі цього злочину, також дають підстави стверджувати про його умисний характер. Префікс «пере-» у дієсловах означає, насамперед, спрямованість діяння, що, безумовно, свідчить про наявність у діяч особи вини у формі умислу. У зв'язку з цим не викликає сумнівів, що, з суб'єктивної сторони, перехід на бік ворога не може характеризуватися злочинною самовпевненістю чи злочинною недбалістю. Аналогічний висновок є цілком обґрунтованим й у випадку надання громадянину України іноземному суб'єкту допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, оскільки термін «надавати» означає дати що-не-

будь (предмети шпигунства) в якійсь кількості або в кілька заходів.

На підставі викладеного та враховуючи наведені раніше аргументи щодо вилучення з ч. 1 ст. 110 КК України вказівки на умисний характер зазначених у ній дій, такий же підхід варто застосувати й у ч. 1 ст. 111 КК України.

Водночас шкода об'єкту державної зради може бути заподіяна й іншими, не передбаченими у ч. 1 ст. 111 КК України діяннями суб'єкта, перелік яких не є вичерпним, а тому застосування в тексті нової редакції вказаної статті слів «спрямовані на шкоду безпеці України» винятково щодо них є цілком виправданим, оскільки однозначно свідчитиме про умисний характер таких діянь.

Про умисну форму вини у складі злочину, передбаченого ст. 114–1 КК України, однозначно свідчить термін «перешкоджати», що означає діяння, спрямоване на створення перешкод або перепон у законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань.

У свою чергу, розгляд форми вини у злочинах, передбачених ст. 112 і ст. 113 КК України, з позиції тлумачення термінів, застосованих у диспозиціях цих статей та через опис у них ознак складу злочину, з огляду на обмежений обсяг дослідження також не потребує окремої уваги, оскільки, як уже зазначалося на початку розгляду цього питання, вказівка на спрямованість суспільно небезпечного діяння свідчить про наявність у поведінці суб'єкта злочину вини винятково у формі умислу.

Щодо форми вини у складі дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ч. 1 ст. 109 КК України), які виявляються у змові на їх вчинення, слід зазначити, що відповідно до усталених положень науки кримінального права, однозначно сприйнятих і закріплених у ст. 26 КК України, будь-яка спільна участь кількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину характеризується лише умислом усіх співучасників.

Розглядаючи особливості умислу в основних складах злочинів, передбачених розділом I Особливої частини КК України, що є злочинами з формальним складом, слід зазначити, що їхня інтелектуальна ознака полягає в усвідомленні особою характеру вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння, а вольова – в бажанні його вчинити, що свідчить про наявність у вказаної особи прямого умислу на вчинення злочину¹. Разом із тим деякі автори припускали наявність непрямого умислу у складі державної зради у формі надання іноземній державі допомоги у здійсненні ворожої діяльності². З цією позицією погодитися важко.

У злочинах з формальним складом (ч. 1 і ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 110–2, ч. 1 ст. 111, ст. 112 (у формі замаху на вбивство державного чи громадського діяча), ст. 113, ч. 1 ст. 114, ч. 1 ст. 114–1 КК України) інтелектуальна ознака виявляється відповідно в усвідомленні особою, крім об'єкта та характеру вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння, й інших об'єктивних ознак за наявності спеціальної вказівки на такі ознаки у статті КК, а саме соціальних і фізичних ознак предмета (ч. 1 ст. 109 та ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 111 і ч. 1 ст. 114, ст. 113 КК України), обстановки вчинення злочину (ч. 1 ст. 111, ч. 1 ст. 114–1 КК України), статусу потерпілого (ст. 112 КК України).

Ключовим у встановленні виду умислу особи у вказаних складах злочинів є усвідомлення нею характеру вчинюваного суспільно небезпечного діяння і бажання його вчинити, що свідчить про

наявність у діянні такої особи прямого умислу. Крім цього, про прямий умисел, а не лише про форму вини в деяких складах злочинів свідчать спеціальна мета, зазначена у ч. 1 ст. 109, ч. 1 ст. 110, примітці 1 до ст. 110–2, ч. 1 ст. 114 та ст. 113 КК України, і спрямованість суспільно небезпечного діяння в цих складах злочинів, а також мотив (ст. 112 КК України), про що вже йшлося.

Так, при вчиненні злочинів, що заподіюють шкоду чи створюють загрозу спричинення такої шкоди суспільним відносинам щодо забезпечення безпеки конституційного ладу (ч. 1 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 111, ст. 114–1 КК України), особа усвідомлює наявність спеціального порядку зміни положень Конституції України і її території (державного кордону), а також спосіб, функції і порядок формування органів державної влади, строк їх повноважень, функції і завдання Збройних Сил України, покладення на кожного громадянина України обов'язку захисту суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності, обороноздатності, державної, економічної, інформаційної безпеки держави, що свідчить про усвідомлення такою особою об'єкта цих злочинів.

Усвідомлення предмета складу вказаних злочинів означає усвідомлення їх фізичних (зокрема якості, форма, стан) та соціальних ознак. Особа усвідомлює, що відповідні матеріали, предмети або інформація містять конкретні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної

¹ Л Мошняга, 'Кримінальна відповідальність за злочини проти конституційних основ національної безпеки України' (автореф. дис.канд. юрид. наук, Харк. нац. ун-т внутр. справ 2011) 9–10.; С Сотула, 'Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча' (автореф. дис. канд. юрид. наук, Нац. ун-т внутр. справ 2003) 12.; І Дюрдіца 'Кримінально-правова відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади' (автореф. дис. канд. юрид. наук, Київ, Акад. адвокатури України 2008) 14.; В Шлапаченко 'Кримінальна відповідальність за шпигунство в Україні' (дис. канд. юрид. наук, НА СБ України 2005) 146, 148.; В Матвійчук, 'Злочини проти основ національної безпеки: поняття та загальна характеристика' [2013] 9 *Юридична наука*, 85.; Д Олейников, 'Кримінально-правова характеристика злочину, передбаченого ст. 114–1 КК України' [2014] Вип.27 Т. 3 *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*, 57.

² Х Ахметшин, *Новое уголовное и судебное законодательство Союза ССР. Вып. 2: Закон об уголовной ответственности за государственные преступления* (Москва, Типография ВПА 1959) 16.; П Михайленко, А Носенко, *Государственные преступления: учебно-методическое пособие к практическим занятиям в Высшей школе МВД УССР* (Київ, Высшая школа МВД УССР 1961) 16.; М Турецкий, *Особо опасные государственные преступления* (Москва, Изд-во Моск. ун-та 1965) 52, 54.

влади чи до дій, метою яких є зміна меж території або державного кордону України (ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110 КК України); відомості, що становлять державну таємницю (ч. 1 ст. 111, ч. 1 ст. 114 КК України). Залежно від виду предметів свідомістю особи охоплюється їх придатність до застосування (використання) за цільовим призначенням чи сприйняття іншими особами, позитивне чи негативне значення для людини, суспільства, держави.

Свідомістю суб'єкта охоплюються й інші об'єктивні обставини зазначених злочинів, а саме ті, що свідчать про наявність воєнного стану або збройного конфлікту (ч. 1 ст. 111 КК України), особливого періоду (ч. 1 ст. 114–1 КК України). Разом із тим, вчиняючи шпигунство (державну зраду у формі шпигунства), особа усвідомлює, що передає або збирає відомості, які становлять державну таємницю з метою їх передачі: а) органам влади іноземної держави; б) будь-якій організації державної і недержавної форми власності, діяльність яких спрямована проти України; в) особі, яка є працівником органу державної влади іноземної держави або учасником (членом) іноземної організації, що здійснюють підривну діяльність проти України і вчиняє дії на шкоду Україні, або особа, яка не перебуває у трудових відносинах з органом державної влади іноземної держави і не є учасником (членом) іноземної організації, але знає, що, діючи за дорученням такого органу чи організації, бере участь у їхній підривній діяльності проти України.

Вчиняючи злочини проти безпеки конституційного ладу, особа має на меті: а) повну або часткову зміну (заміну) положень Конституції України, в яких закріплені принципи суверенітету держави, територіальної цілісності й недоторканості України, а також організації і незалежності державної влади, порядку і способу проведення виборів і референдуму в Україні, порядку і способу внесення змін до Конституції України, що здійснюється шляхом реалізації громадянами України, депутатами Верховної Ради

України, Президентом України владних повноважень під впливом фізичного або психічного насильства або насильницького усунення від цієї діяльності суб'єктів, уповноважених на здійснення таких дій та (або) без дотримання встановлених Основним Законом держави порядку та (або) способу внесення таких змін; б) здобуття особою (групою осіб) державних владних повноважень або наділення особи, яка відповідно до Конституції України і законів України здійснює такі владні повноваження, додатковими владними повноваженнями чи продовження реалізації такою особою владних повноважень, строк виконання яких закінчився, здійсненні всупереч порядку і способу, встановленого Конституцією і законами України (ч. 1 ст. 109, ч. 1 ст. 110 КК України); в) фінансове або матеріальне забезпечення дій, передбачених ч. 1 ст. 109 і ч. 1 ст. 110–2 КК України (примітка 1 до ст. 110–2 КК України); г) передачу іноземній державі, іноземній організації або їх представникам предметів шпигунства (ч. 1 ст. 114, ч. 1 ст. 111 КК України).

Вчиняючи злочини проти безпеки конституційного ладу, особа усвідомлює, що вчиняє суспільно небезпечне діяння, яке полягає у: 1) вчиненні дій: а) проти суб'єктів, уповноважених на прийняття рішення про зміну конституційного ладу чи відчуження території України; б) на порушення встановленого законодавством способу прийняття рішення про зміну конституційного ладу чи відчуження території; в) проти території України – захоплення пунктів пропуску через державний кордон, проголошення частини території України суверенною державою тощо (ч. 1 ст. 109, ч. 1 ст. 110 КК України); 2) доведенні до невизначеного кола осіб або одній особі (за умови можливості сприйняття іншими особами) зміст звернень, прохань або вимог закликів, про які йдеться у ч. 1 ст. 109 та ч. 2 ст. 110 КК України; 3) таємному, зафіксованому у письмовій або в усній формі досягненні згоди з іншою особою (особами) щодо спіль-

ного вчинення дій, метою яких є насильницька зміна конституційного ладу чи його повалення або захоплення державної влади відповідно до взятих на себе зобов'язань, попередньо погоджених з іншим (іншими) учасниками такої змови (ч. 1 ст. 109 КК України); 4) наданні у розпорядження суб'єкта злочину, передбаченого ст. 109 або ст. 110 КК України, фінансових (нематеріальних) ресурсів (незалежно від їх походження) або будь-якого майна чи інших предметів для забезпечення реалізації безпосередньої мети такого суб'єкта (ч. 1 і ч. 2 ст. 110–2 КК України); 5) переході на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту (ч. 1 ст. 111 КК України); 6) наданні організаційного, фінансового, інформаційного, матеріально-технічного чи іншого сприяння, усуненні перешкод чи створенні умов для діяльності іноземних держав, іноземних організацій або їх представників на шкоду Україні (ч. 1 ст. 111 КК України); 7) безпосередньому врученні представнику іноземної держави або іноземної організації предметів шпигунства чи повідомленні такому представникові відомостей, що становлять державну таємницю, або створенні умов для безперешкодного доступу до них (ознайомлення з ними) іноземними державами, іноземними організаціями або їх представниками (ч. 1 ст. 111, ч. 1 ст. 114 КК України); 8) фактичному отриманні (заволодінні, здобутті) в будь-який спосіб із використанням чи без такого використання будь-яких знарядь і засобів відомостей, що становлять державну таємницю (ч. 1 ст. 111, ч. 1 ст. 114 КК України); 9) вчиненні будь-яких суспільно небезпечних дій, що створюють перепони для реалізації Збройними Силами України чи іншими військовими формуваннями покладених на них функцій шляхом реалізації наданих їм законами України прав та обов'язків в особливий період (ч. 1 ст. 114–1 КК України).

При вчиненні бездіяльності, що виявляється у створенні умов або усуненні

перешкод діяльності іноземної держави, іноземної організації або їх представників у проведенні підривної діяльності проти України (ч. 1 ст. 111 КК України) чи створенні перешкод законній діяльності Збройних Сил України чи інших військових формувань в особливий період (ч. 1 ст. 114–1 КК України) особа усвідомлює, що не виконує покладений на неї законом або іншим нормативним актом обов'язок щодо необхідності вчинення активних дій.

При посяганні на суспільні відносини щодо забезпечення безпеки людського, економічного, оборонного та екологічного потенціалів держави особа усвідомлює основний безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 113 КК України, та його предмет. Суб'єкт розуміє, що, вчиняючи вибухи, підпали або інші спільно небезпечні діяння (дії чи бездіяльність), ставить під загрозу знищення або пошкодження об'єктів, що мають важливе економічне, оборонне чи інше значення для людини, суспільства або держави, стан їх безпечності або небезпечності для об'єктів національної безпеки і функціональне призначення.

Спеціальна мета – ослаблення держави, на досягнення якої спрямовані суспільно небезпечні діяння особи, також свідчить про бажання особи їх вчинити, тобто наявність у неї прямого умислу на вчинення цього злочину.

Залежно від конкретних форм прояву суспільно небезпечного діяння як ознаки об'єктивної сторони складу диверсії свідомістю особи охоплюються розуміння суспільно небезпечних дій, що виявляються у вчиненні вибуху, підпалу або інших суспільно небезпечних дій, що створюють загрозу масового знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе економічне, оборонне чи інше значення для людини, суспільства або держави.

При вчиненні суспільно небезпечних діянь, що заподіюють шкоду чи створюють

ють загрозу спричинення такої шкоди суспільним відносинам щодо забезпечення безпеки здійснення вищими посадовими особами державної влади та діяльності керівників політичних партій, особа усвідомлює об'єкт, поставлений під охорону ст. 112 КК України саме через усвідомлення тієї обставини, що вона порушує правовий режим діяльності потерпілих. Крім цього, усвідомлення такої об'єктивної обставини, як статус потерпілого – особи, уповноваженої на здійснення функцій державної влади чи керівника політичної партії, а також наявність у суб'єкта мотиву злочину, яким є державна чи громадська діяльність осіб, зазначених у ст. 112 КК України, додатково свідчить про наявність прямого умислу. Інтелектуальним моментом умислу при замаху на вбивство і вбивстві потерпілого охоплюється характер суспільно небезпечного діяння, а також інші можливі об'єктивні обставини – спосіб, місце, час, обстановка, знаряддя вчинення цього злочину. Разом із тим, у разі вбивства державного чи громадського діяча має місце передбачення винним неминучості настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті особи та уявлення про розвиток причинового зв'язку між конкретним суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю) та суспільно небезпечним наслідком. При цьому вольовий момент умислу полягає в бажанні суб'єкта заподіяти смерть особі, зазначеній у диспозиції ст. 112 КК України.

Визначення форми і виду вини у складах злочинів з матеріальним складом (ч. 3 ст. 110, ч. 3 і 4 ст. 110–2, ч. 2 ст. 114–1 КК України) є більш складним процесом, оскільки, крім усвідомлення суб'єктом характеру вчиненого ним суспільно небезпечного діяння, значущості об'єкта складу злочину його предмета, місця,

часу, способу вчинення злочину, встановленню у кримінальному провадженні підлягає також ставлення винного до суспільно небезпечних наслідків (загибелі людей (ч. 3 ст. 110, ч. 2 ст. 114–1), інших тяжких наслідків (ч. 3 ст. 110, ч. 4 ст. 110–2, ч. 2 ст. 114–1), заподіяння значної майнової шкоди (ч. 3 ст. 110–2), що може бути як умисним, так і необережним.

Ознаки суб'єктивної сторони кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів злочинів не знайшли чіткого відображення у відповідних нормах розділу I Особливої частини КК України. У зв'язку з цим авторами висловлені різні позиції щодо їх розуміння. Так, дискусійною варто визнати позицію, відповідно до якої психічне ставлення суб'єкта до загибелі людей або інших тяжких наслідків (ч. 3 ст. 110 КК) може бути винятково необережним¹. Більш аргументованим є інший підхід, відповідно до якого ставлення особи до суспільно небезпечних наслідків може бути як умисним, так і необережним². Останній впливає з розуміння суспільно небезпечного діяння, що є ознакою основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 110 КК України та санкції ч. 3 ст. 110, якою передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Крім цього, враховуючи особливості додаткового безпосереднього об'єкта складу посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, можливих проявів суспільно небезпечного діяння і спричинених ним суспільно небезпечних наслідків, можна стверджувати, по-перше, що в разі загибелі людей та настанні інших тяжких наслідків має місце заподіяння шкоди додатковому безпосередньому об'єкту – суспільним відносинам щодо забезпечення життя і здоров'я людини, забезпечення цілісності державного майна

¹ Є Скулиш, О Звонарьов, *Злочини проти основ національної безпеки України: навч. посіб.* (Київ, Наук-вид відділ НА СБ України 2011) 122–3.; В Ліпкан, І Діордіца, *Національна безпека України: кримінально-правова охорона: навч. посібник* (Київ, КНТ 2007) 148.; О Бантишев, О Шамара, *Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія* (2-ге вид., Київ, Наук-вид відділ НА СБ України 2010) 116.

² О Дудоров та Є Письменський (ред.), *Кримінальне право (Особлива частина): підручник* (Луганськ, видавництво «Елтон-2» 2012) Т1, 59.; В Тацій (ред.), *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 Т.* (Харків, 5 –те вид., Право 2013) Т 2, 11.

тощо, посягання на які поставлено під охорону ч. 3 ст. 110 КК України. По-друге, момент закінчення основного складу цього злочину законодавцем перенесено на момент безпосереднього вчинення передбачених у ч. 1 ст. 110 КК України дій незалежно від настання певних матеріальних або нематеріальних суспільно небезпечних наслідків. По-третє, оскільки встановлення форми і виду вини передбачає усвідомлення суб'єктом злочину додаткового об'єкта, якому поряд з основним заподіюється шкода, а також характеру вчинюваних суспільно небезпечних дій (зокрема, застосування фізичного або психічного насильства, у тому числі у формі посягання на життя відповідних осіб, що в окремих випадках є способом досягнення кінцевої мети суб'єкта), є підстави стверджувати, що залежно від конкретного прояву активної фізичної поведінки особи, її ставлення до смерті людей або інших тяжких суспільно небезпечних наслідків може бути у вигляді:

1) прямого умислу, наприклад, коли дії винного об'єктивуються безпосередньо в нападі на військовослужбовця Державної прикордонної служби, який виконує обов'язки з охорони державного кордону, тощо. У цьому випадку інтелектуальний та вольовий моменти умислу виявляються в усвідомленні винним суспільно небезпечного характеру нападу на потерпілого, передбаченні суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті особи й відповідно бажанні її настання. Прямий умисел матиме місце також у разі настання інших тяжких наслідків, зокрема коли суб'єкт вчиняє напад із застосуванням вибухової зброї на пункт пропуску через державний кордон України, спричиняючи зруйнування або пошкодження будівель, інженерних чи інших споруд, комунікацій, інше заподіяння шкоди майну, що належить державним органам, тощо;

2) непрямого умислу, зокрема коли особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер вчинюваного нею нападу із застосуванням зброї на приміщення пункту пропуску через державний кор-

дон України, передбачала настання смерті людини або інших тяжких суспільно небезпечних наслідків, не бажала їх настання, але свідомо припускала настання таких наслідків (наприклад, убивство потерпілого внаслідок неприцільного пострілу, здійсненого у вікно приміщення, де перебувають люди, використання з метою блокування проїзду патрульного автомобіля вибухових речовин, що призвело до його пошкодження, тощо);

3) злочинної самовпевненості, якщо загибель людей та інші тяжкі наслідки спричинені у зв'язку із закликами до вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 110 КК України, коли винний, не маючи при цьому бажання настання наслідків таких закликів, передбачав хоча б абстрактну можливість настання смерті людей або інших суспільно небезпечних наслідків своїх дій (пошкодження майна, припинення роботи відповідних установ чи організацій, внаслідок чого держава не отримала належного їй прибутку, тощо), проте помилково розраховував, що його авторитет і ораторські здібності дозволять запобігти неконтрольованому застосуванню сили і зброї проти об'єктів вказаного нападу;

4) злочинної недбалості, коли смерть потерпілого або інші тяжкі наслідки спричинені у зв'язку з утриманням без ліків або їжі потерпілих (членів ЦВК з метою внесення неправдивих відомостей про результати волевиявлення громадян на референдумі щодо зміни території України тощо), під час чого винний не усвідомлював суспільної небезпеки вчинюваного ним діяння, не передбачав можливості настання суспільно небезпечних наслідків такого діяння, проте повинен був і міг передбачити можливість їх настання, маючи при цьому можливість вільно обирати форму суспільно значимої поведінки і за відсутності в нього вольових актів поведінки, спрямованих на попередження зазначених суспільно небезпечних наслідків.

Зазначений підхід є виправданим й під час з'ясування форми й виду вини

у складах злочинів, передбачених ч. 3 і ч. 4 ст. 110–2 та ч. 2 ст. 114–1 КК України.

Так, у складах злочинів, передбачених ч. 3 і ч. 4 ст. 110–2 КК України, ставлення суб'єкта до суспільно небезпечних наслідків у вигляді заподіяння значної майнової шкоди або майнової шкоди в особливо великому розмірі (інші тяжкі наслідки) може бути лише умисним, при цьому така шкода за характером реалізації, а також за обсягом є реальною й матеріальною.

Разом із тим, встановлення форми й виду вини у ч. 4 ст. 110–2 КК України щодо інших тяжких наслідків є більш складним процесом. Так, виходячи із загального поняття вини, характеру суспільно небезпечного діяння й раніше розглянутої класифікації суспільно небезпечних наслідків цього складу злочину, можна стверджувати, що ставлення до них суб'єкта може бути різним, а саме у вигляді:

1) прямого умислу, наприклад, коли дії винного виявляються в постачанні зі сховищ матеріального резерву предметів для організації діяльності незаконних формувань, метою яких є зміна конституційного ладу або території України всупереч Конституції України. У цьому випадку заподіяння реальної матеріальної шкоди інтелектуальний і вольовий моменти умислу полягають в усвідомленні особою суспільно небезпечного характеру вчиненого нею вилучення з володіння держави матеріальних ресурсів, передбаченні суспільно небезпечних наслідків у вигляді заподіяння майнових збитків і відповідно бажанні їх настання;

2) непрямого умислу, зокрема коли особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер вчинюваного нею фінансування дій, передбачених ч. 1 і 2 ст. 110–2 КК України, що виявилися у протиправному впливі на виборців, передбачала порушення прав громадян України щодо вільного волевиявлення на референдумі про зміну Конституції України чи території України, реалізації прав і обов'язків інших уповноважених на зміну території або Конституції України суб'єктів (нематеріальні наслідки) чи

інші тяжкі суспільно небезпечні наслідки вчиненого діяння (втрата іміджу України на міжнародній арені) тощо, не бажала їх настання, але свідомо припускала настання вказаних наслідків;

3) злочинної самовпевненості, якщо смерть людини чи інші тяжкі суспільно небезпечні наслідки, до яких призвели масові заворушення, спричинені розповсюдженням матеріалів із закликами до зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, коли суб'єкт, фінансуючи виготовлення або надаючи засоби для розповсюдження відповідних фото-, відео- та інших матеріалів, не маючи при цьому бажання настання наслідків таких закликів, передбачав хоча б абстрактну можливість загибелі людини, заподіяння тілесних ушкоджень значній кількості осіб, помилково розраховуючи на відвернення зазначених наслідків. У цьому випадку дії винного не потребують додаткової кваліфікації за ст. 115 чи іншими статтями, що передбачають відповідальність за злочини проти особи;

4) злочинної недбалості, коли особа не усвідомлює суспільної небезпеки передачі нею суб'єкту злочину, передбаченого ч. 1, 2 ст. 109 та ч. 1 ст. 110 КК України належних їй фінансових активів або матеріальних цінностей (будь-яких предметів, у тому числі зброї), використання яких безпосередньо призвело до заподіяння тяжких нематеріальних або матеріальних суспільно небезпечних наслідків, не передбачала можливості настання вказаних наслідків, хоча повинна була й могла передбачити можливість їх настання за наявності в неї вольового рішення про вибір форми суспільно значимої поведінки.

Аналізуючи форму і вид вини у ч. 2 ст. 114–1 КК України, необхідно зазначити, що ставлення особи до суспільно небезпечних наслідків також може бути у формі умислу та необережності з огляду на невичерпний перелік можливих проявів суспільно небезпечних дій (бездіяльності). При цьому не всі суспільно небезпечні наслідки у вигляді

ді заподіяння смерті особі охоплюються юридичною конструкцією складу цього злочину. Йдеться, зокрема, про заподіяння смерті особі в разі, коли умисел суб'єкта був спрямований на позбавлення життя потерпілого за наявності ознак, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України. У такому випадку діяння кваліфікуються за сукупністю ст. 114–1 та ч. 2 ст. 115 КК України. У свою чергу, діяння, що призвели до загибелі потерпілого, які виявилися у злочинній самовпевненості чи злочинній недбалості (наприклад, коли суб'єкт, створюючи перешкоди руху військового автотранспорту, спричинив аварію, внаслідок якої сталася смерть потерпілого), повністю охоплюються ч. 2 ст. 114–1 КК України і не потребують додаткової кваліфікації.

Заподіяння інших тяжких наслідків може супроводжуватися як умислом, так і необережністю. Так, прямий умисел має місце, коли винний з метою недопущення виконання Збройними Силами України в особливий період діяльності щодо забезпечення безпеки держави вчиняє дії, що супроводжуються знищенням військового майна, техніки, місць для укриття особового складу військових формувань (за відсутності ознак диверсії) тощо. У вказаному випадку суб'єкт усвідомлює суспільну небезпеку своїх дій, передбачає суспільно небезпечні наслідки (інтелектуальні ознаки) у вигляді майнової шкоди і бажає їх настання (вольова ознака).

У свою чергу, прикладом непрямого умислу може слугувати порушення суб'єктом ланки військового зв'язку, метою якого було, наприклад, недопущення прибуття у відповідну місцевість підрозділів Збройних Сил України. Усвідомлюючи суспільно небезпечний характер такої активної злочинної поведінки, особа передбачає можливість залишення без належного вогневого прикриття певної частини військових підрозділів унаслідок їх дезорганізації, що може призвести до заподіяння особовому складу тілесних ушкоджень чи загибелі людей або інших тяжких наслідків, не бажає їх на-

стання, але свідомо припускає настання таких наслідків.

Ставлення винного до інших тяжких наслідків може виявлятися також у формі необережності, а саме: а) злочинної самовпевненості – коли суб'єкт, створюючи перешкоди на шляху руху транспортних засобів з особовим складом військових підрозділів, передбачав хоча б абстрактну можливість спричинення аварії і можливість заподіяння суспільно небезпечних наслідків свого діяння в цій конкретній ситуації у вигляді пошкодження військового майна, заподіяння шкоди життю і здоров'ю людей тощо, не бажаючи при цьому настання таких наслідків, усвідомлював наявність факторів, які, на його думку, здатні перешкодити настанню вказаних наслідків (досвід і навички водія, його здатність завчасно помітити перешкоду, технічні характеристики і властивості транспортного засобу тощо), у зв'язку з чим винний був упевнений у цій ситуації, що будь-які суспільно небезпечні наслідки не настануть, але така впевненість виявилася легковажною і помилковою; б) злочинної недбалості, прикладом якої може бути суспільно небезпечна бездіяльність керівника підприємства, на яке в особливий період покладено виконання мобілізаційного завдання (замовлення) щодо обсягів виробництва необхідної продукції або ремонту військової техніки, тощо. Створюючи таким чином перешкоди законній діяльності Збройних Сил України шляхом вольового рішення про невжиття заходів із відновлення військової техніки, вказана особа усвідомлює, що не виконує покладений на неї обов'язок щодо необхідності вчинення відповідних активних дій, які безпосередньо впливають з її службових повноважень, не передбачає можливості настання конкретних суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча могла й повинна була в цій конкретній ситуації і за своїми особистісними якостями передбачити їх настання.

Висновки. На основі викладеного є всі підстави стверджувати таке:

1) основні склади злочинів, передбачені розділом I Особливої частини КК України, характеризуються виною у формі умислу. Такий висновок впливає з: а) безпосередньої вказівки на умисне вчинення злочину в нормах закону про кримінальну відповідальність, що, у свою чергу, виключає іншу форму вини (ч. 1 ст. 110 та ч. 1 ст. 111 КК України); б) зазначення у відповідних статтях розділу I Особливої частини спеціальної мети або мотивів злочину (ч. 1 ст. 109, примітка 1, ч. 1 і ч. 2 ст. 110–2, ст. 113, ч. 1 ст. 114 та ст. 112 КК України), в тому числі шляхом поєднання (ч. 1 ст. 110 КК України) вказаних ознак в одній статті КК; в) тлумачення термінів, застосованих у диспозиціях деяких статей та/або через опис у законі ознак складу злочину, в тому числі тих, які безпосередньо чи опосередковано вказують на спрямованість суспільно небезпечного діяння, що, у свою чергу, впливає зі змісту цих статей, інших статей розділу I Особливої чи статей Загальної частини КК України (ч. 1 ст. 110, у ч. 2 ст. 109,

ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 111, ст. 112, ст. 113, ч. 1 ст. 114 та ч. 1 ст. 114–1 КК України). З огляду на вказані особливості умисел може бути лише прямий;

2) вказівка у ч. 1 ст. 110 та ч. 1 ст. 111 КК України на умисну форму вини без конкретизації виду умислу не виключає можливість двоїстого тлумачення цієї ознаки суб'єктивної сторони у вказаних складах злочинів. Крім цього інші ознаки, а також терміни, вжиті для конструювання зазначених статей, однозначно свідчать про наявність у суб'єкта прямого умислу. У зв'язку з цим пропонується вилучити з ч. 1 ст. 110 і ч. 1 ст. 111 вказівку на умисне вчинення злочину;

3) ставлення суб'єкта до суспільно небезпечних наслідків у вигляді загибелі людей (ч. 3 ст. 110, ч. 2 ст. 114–1), інших тяжких наслідків (ч. 3 ст. 110, ч. 4 ст. 110–2, ч. 2 ст. 114–1) заподіяння значної майнової шкоди (ч. 3 ст. 110–2) може бути у вигляді прямого чи непрямого умислу, злочинної самовпевненості чи злочинної недбалості.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Kriminalnij kodeks Ukrayiny [The Criminal Code of Ukraine] vid 05.04.2001 № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>> data zvernennya 11.04.2019 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

2. Ahmetshin H, Novoe ugolovnoe i sudebnoe zakonodatel'stvo Sojuza SSR [New criminal and judicial legislation of the Union of the SSR]. Vyp. 2: Zakon ob ugolovnoj otvetstvennosti za gosudarstvennye prestupleniya (Moskva, Tipografija VPA 1959) 36 [in Russian].

3. Andrushko P ta inshi, Matyshevskiy P ta P Andrushko ta Shapchenko S (red.) Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna [Criminal right for Ukraine: General part]: pidruchnyk dlia studentiv yurydychnykh vuziv i fakultetiv (Kyiv, Yurinkom Inter 1997) 512 [in Ukrainian].

4. Bantyshev O, Shamara O, Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy (problemy kvalifikatsii) [Criminal liability for crimes against Ukraine national security bases (qualification issues)] (2-he vyd., Kyiv, Nauk-vyd viddil NA SB Ukrainy 2010) 168 [in Ukrainian].

5. Baulin Yu ta inshi, V Stashys ta V Tatsii (red), Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna [Criminal law for Ukraine: General part] (4-te vyd, Kharkiv, Pravo 2010) 456 [in Ukrainian].

6. Dudorov O ta Pysmenskyi Ye (red.), Kryminalne pravo (Osoblyva chastyna) [Criminal Law (Special Part)]: pidruchnyk (Luhansk, vydavnytstvo «Elton-2» 2012) T1, 780 [in Ukrainian].

7. Grishhuk V, Kryminal'ne pravo Ukraïni. Zagal'na chastyna [Criminal law for Ukraine. General part] (Kiïv, Vidavnichij dim «In Jure» 2006) 568 [in Ukrainian].

8. Lipkan V, Diorditsa I, Natsionalna bezpeka Ukrainy: kryminalno-pravova okhorona [Ukrainian national security: criminal law enforcement]: navch. posibnyk (Kyiv, KNT 2007) 292 [in Ukrainian].

9. Luneev V, Sub'ektivnoe vmenenie [Subjective application] 71 (Moskva, Spark 2000) [in Russian].

10. Matyshevskiy P, Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna [Criminal law for Ukraine: General part]: pidruchnyk dlia studentiv yurydychnykh vuziv i fakultetiv (Kyiv, A.S.K. 2001) 352 [in Ukrainian].
11. Mykhailenko P, Nosenko A, Hosudarstvennyye prestupleniya [State crimes]: uchebno-metodycheskoe posobye k praktycheskym zaniatiam v Vyshei shkole MVD USSR (Kyev, Vysshiaia shkola MVD USSR 1961) 59 [in Russian].
12. Nazarenko G, Russkoe ugovnoe pravo. Obshhaja chast' [Russian criminal law. General Part] (Moskva, Os'-89, 2000) 256 [in Russian].
13. Nikiforov B, Reshetnikov F, Sovremennoe amerikanskoe ugovnoe pravo [Modern American criminal law] 253 (Moskva, Nauka 1990) [in Russian].
14. Piontkovskij A, Uchenie o prestuplenii po sovetskomu ugovnomu pravu. Kurs sovetskogo ugovnogo prava. Obshhaja chast' [A study on a crime under Soviet criminal law. Course in Soviet criminal law. General Part] (Moskva, In-tut gos. i pr. Akad. nauk SSSR 1961) 666 [in Russian].
15. Rarog A, Sub»ektivnaja storona i kvalifikacija prestuplenij [Subjective side and characterization of crimes] (Moskva, OOO «Profobrazovanie» 2001) 133 [in Russian].
16. Skljarov S, Vina i motivy prestupnogo povedenija [Guilt and motives of criminal behavior] (SPb. Izdatel'stvo R. Aslanova «Juridicheskij centr Press» 2004) 326 [in Russian].
17. Skulysh Ye, Zvonarov O, Zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Crimes against the Ukraine's national security bases]: navch. posib. (Kyiv, Nauk-vyd viddil NA SB Ukrainy 2011) 220 [in Ukrainian].
18. Tatsii V (red.), Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychni komentarij [Criminal Code of Ukraine. Research-practical comment]: u 2 T. (Kharkiv, 5 –te vyd., Pravo 2013) T 2, [in Ukrainian].
19. Tureckij M, Osobo opasnye gosudarstvennye prestuplenija [Particularly dangerous state crimes] (Moskva, Izd-vo Mosk. un-ta 1965) 90 [in Russian].
20. Veresha R, Problemy vyny v teorii kryminalnogo prava [The problems of guilt in the theory of criminal law]: navchalnyi posibnyk (Kyiv, Atika 2005) 464 [in Ukrainian].

ARTICLES

21. Matviichuk V, Zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky: poniattia ta zahalna kharakterystyka [Crimes against the bases of national security: concept and general characteristic] (2013) 9 Yurydychna nauka, 80–5 [in Ukrainian].
22. Olieinikov D, Kryminalno-pravova kharakterystyka zlochynu, peredbachenoho st. 114–1 KK Ukrainy [Criminal-law characterization of crime, premeditated sex. 114–1 Ukraine's CC] (2014) Vyp. 27 T.3 Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriya «Pravo», 54–8 [in Ukrainian].

THE DISSERTATION AUTHOR'S ABSTRACT

23. Diorditsa I, Kryminalno-pravova vidpovidalnist za dii, spriamovani na nasylnytsku zminu chy povallennia konstytutsiinoho ladu abo na zakhoplennia derzhavnoi vlady [Criminal-law liability for actions aimed at violent change or overthrow of a constitutional system or the capture of public power] (avtoref dys. kand. yuryd. nauk, Kyiv, Akad. advokatury Ukrainy 2008) 20 [in Ukrainian].
24. Moshniaha L, Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty konstytutsiinych osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Criminal liability for crimes against constitutional bases of national security of Ukraine] (avtoref. dys.kand. yuryd. nauk, Khark. nats. un-t vnutr. sprav 2011) 20 [in Ukrainian].
25. Shlapachenko V, Kryminalna vidpovidalnist za shpyhunstvo v Ukraini (dys. kand. yuryd. nauk, NA SB Ukrainy 2005) 299 [in Ukrainian].
26. Sotula S, Kryminalna vidpovidalnist za posiahannia na zhyttia derzhavnogo chy hromadskoho diiacha [Criminal liability for prosecution for the life of a public or public figure] (avtoref. dys. kand. yuryd. nauk, Nats. un-t vnutr. sprav 2003) 20 (in Ukrainian).

Chorniy R.,

Candidate of Law Sciences,

senior science employee

National Academy of Security of Ukraine

ORCID ID: 0000-0001-7052-5177

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/136-150>

GUILT IN COMPOSITIONS OF CRIMES AGAINST BASES OF NATIONAL SAFETY OF UKRAINE: PROBLEM QUESTIONS OF THEORY AND FIXING IN A LAW ON CRIMINAL RESPONSIBILITY

Annotation. The article is devoted to the investigation of forms and types of guilt in the composition of crimes against the basics of national security of Ukraine. The presence of a number of

unresolved issues at the theoretical and legal level on this issue actualizes the need for its scientific elaboration and formulation of proposals to improve the provisions of the law on criminal liability.

The purpose of the article is to investigate the problematic issues of forms and types of guilt in crimes against the bases of national security of Ukraine, ways of fixing them in the articles of Section I of the Special part of the Criminal Code of Ukraine and to develop sound proposals for their solution based on the provisions of the doctrine of criminal law.

The article presents the existing approaches of doctrinal interpretation by scientists of the provisions on wine, its forms and types, through which the research of this feature in the crimes under Art. Art. 109–114–1 of the Criminal Code of Ukraine. It is proved that the most reasonable is the psychological concept of guilt, which promotes the insertion of forms and types of guilt in crimes against the basics of national security with a formal composition, the elucidation of forms of guilt in the warehouses of crimes provided by articles of section I of the Special part of the Criminal Code of Ukraine, in which the legislator directly does not say that it is one of the preconditions for the proper qualification of the act committed by the person. It is proved that the basis for the conclusion about the intentional form of guilt is based on: 1) a direct indication of it in the norm of the law (Part 1 of Article 110 and Part 1 of Article 111 of the Criminal Code of Ukraine); 2) indication of the specific purpose or motives of the criminal behavior (Part 1 of Article 109, Note 1, Part 1 and Part 2 of Article 110–2, Article 113, Part 1 of Article 114 and Article 112 of the Criminal Code of Ukraine); 3) combination of the above mentioned features in one norm (Part 1 of Article 110 of the Criminal Code of Ukraine); 4) interpretation of terms used in the dispositions of certain articles and / or through the description in the law of the features of the crime (Part 1 of Article 110, Part 2 of Article 109, Part 1 of Article 110, Part 1 of Article 111, Article 112, Article 113, Part 1 of Article 114 and Part 1 of Article 114–1 of the Criminal Code of Ukraine); 5) interpretation of terms used in other articles of the Special (espionage as a part of state treason) or articles of the General part of the Criminal Code of Ukraine (conspiracy to commit the actions provided for in part 1 of Article 109 of the Criminal Code of Ukraine (Article 26 of the Criminal Code of Ukraine), attempted murder state or public figure (Article 112 of the Criminal Code of Ukraine) (part 1 of Article 15 of the Criminal Code of Ukraine); 6) the orientation of socially dangerous acts. The specifics of constructing all these norms testify to the direct intent of the person who committed the respective crime. On this basis it is substantiated that the lack of specification of intent in part 1 of Art. 111 and Part 1 of Art. 110 of the Criminal Code of Ukraine does not contribute to the clarity of the provisions of the Criminal Code in the specified part, and the direct intent in the composition of these crimes is evidenced by: 1) special purpose (Part 1 of Article 110 of the Criminal Code); 2) the terms used in the dispositions of the said articles («violation of the order... established by the Constitution of Ukraine» (part 1 of Article 110), «transfer of information..., transition to the enemy's side, rendering... assistance in carrying out subversive activities against Ukraine») (Part 1 of Article 111); 3) the focus of socially dangerous action. In order to eliminate the ambiguous interpretation of the provisions of Part 1 of Art. 110 and Part 1 of Art. 111 of the Criminal Code it is proposed to amend them accordingly.

The forms and type of guilt in the warehouses of crimes with material composition (Part 3 of Article 110, Part 3 and 4 of Article 110–2, Part 2 of Article 114–1 of the Criminal Code of Ukraine) were not clearly reflected in the relevant rules of the law. It is substantiated that the subject's attitude to socially dangerous consequences (deaths of people (h. 3 Art. 110, h. 2 Art. 114–1), other grave consequences (h. 3 Art. 110, h. 4 Art. 110–2, Part 2 of Article 114–1) Causing considerable property damage (Part 3 of Article 110–2) can be intentional or negligent.

Keywords: *crime composition, subjective subtle crime composition, guilt, guilt, kind of effort, carelessness.*

Стаття надійшла до редакції журналу 15.04.2019.